

Meâlî Ali el-Muhtâr en-Nessâbe en-Nakîb'e ithaf edilmiştir. Eser Abdurrahman Hibri ve Taşköprizâde Kemâleddin Mehmed Efendi tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. 15. *Şahîfe-i Şâhî*. Müellifin Arapça ve Farsça mektuplarını ihtiva eden bu risâlenin taş basması yapılmıştır (Leknev 1844; Cawnpore 1848).

Hocası Fahreddin Hâce Ehad'ın astronomiyle ilgili *Lübâbü'l-ihtiyârât fî ta'yîni'l-evkât* adlı eserini tamamlayan Hüseyin Vâiz'in astronomi ve astrolojiye dair *Mevâhibü'z-Zuhal*, *Meyâminü'l-Müşterî*, *Kavâtî'l-Mirrih*, *Levâmî'u's-Şems*, *Mebâhicü'z-Zühre*, *Menâhicü'l-'Utârid* ve *Levâ'ihu'l-Çamer* adlı risâleleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Şir Nevâî, *Mecâlisü'n-nefâis* (nşr. S. Gani-eva), Taşkent 1961, s. 143; Hândmîr, *Ḥabîbü's-siyer*, IV, 345-346; Fuzûlî, *Hadikatü's-sü'edâ* (haz. Şeyma Güngör), Ankara 1987, hazırlayanın önsözü, s. XXXIX; Nûrullah et-Tüsterî, *Mecâlisü'l-mü'minin*, Tahran 1375 hş., I, 113-114, 547-548; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 189; *Keşfü'z-zunûn*, I, 35, 37, 368, 421, 446, 448, 612, 613, 646, 878-879, 902-903, 920-921; II, 1305, 1508, 1574, 1588, 1638, 1648, 1895, 1915-1916; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 9-10, 11, 44, 152; II, 443, 528, 756; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, V, 29-31; E. G. Browne, *Ez Sa'di tâ Câmî* (trc. Ali Asgar Hikmet), Tahran 1960, s. 639-641, 643-645; Ma'sûm Ali Şah, *Ṭarâîk*, III, 114; Neffîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I, 245-248; Rypka, *HIL*, s. 313-314; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 12-13, 212-213, 1195; Şeybî, *eş-Şıla*, II, 308-314; Hânâbâ, *Fihrist*, I, 197, 581-583; IV, 5047; Özege, *Katalog*, I, 253; II, 517; III, 1128; A'yanü's-Şi'a, VI, 121-124; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 523-526; M. Takî Bahâr, *Sebk-i Şinâsî*, Tahran 1370 hş., III, 195-197; Abdülbaki Gölpınarlı, "Fütüvvetnâme-i Sultânî", *İFM*, XVII/1-4 (1956), s. 101-155; Mahmûd Anbarânî, "Mürûrî ber Zindegânî-yi Kâşîfî", *Keyhân-i Endişe*, sy. 40, Kum 1370/1992, s. 83-89; T. W. Arnold, "Kâşîfî", *IA*, VI, 413-414; Gholam Husein Yousofi, "Kâşîfî", *EI*² (İng.), IV, 732-733; DMF, I, 2145; Dihhudâ, *Luğatnâme* (Muîn), XXI, 15886-15887.

ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

HÜSEYİN VASSÂF

(1872-1929)

Sefîne-i Evliyâ-i Ebrâr
adlı eseriyile tanınan
tasavvuf tarihçisi, mutasavvıf.

8 Mart 1872'de İstanbul Aksaray'da doğdu. Hayatı hakkında bilinenler *Sefîne-i Evliyâ-i Ebrâr*'ın sonunda verdiği bilgilere dayanmaktadır (V, 280-299). Babası Ürgüplü Hacı Osman Efendi, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın ve oğlu İbrâhim Paşa'nın hizmetinde bulunmuş, bun-

ların vefatından sonra Mehmed Ali Paşa'nın damadı Yûsuf Kâmil Paşa'nın hizmetine girerek uzun yıllar Mısır ve İstanbul'da görev yapmış, Yûsuf Kâmil Paşa'nın eşi Zeyneb Hanım tarafından Fatma Emsâl Hanım'la evlendirilmiştir.

Hüseyin Vassâf Ağayokuşu İbtidâî Mektebi, Medrese-i Hayriyye, Mekteb-i Osmânî, Aksaray Vâlide Rüşdiyesi ve Mekteb-i Mülkiyye İdâdisi'nde öğrenim gördü. Rûsûmat Emaneti Evrak Kalemi'nde çalışan ağabeyi vasıtasıyla burada göreve başladı (Nisan 1892). Ertesi yıl Şirket-i Hayriyye Tahrîrat Kalemi'ne girdi. Burada bir yıl kadar çalıştıktan sonra eski görevine döndü. Rûsûmat Mektûbî Kalemi mümeyyizi, Galata Emtia-i Dâhiliyye Gümrüğü kontrol memuru, müskirat, zahire ve ihracat gümrükleri müdürü ve Sirkeci Gümrüğü müdürü olarak görev yaptıktan sonra İstanbul Rûsûmat başmüdürlüğüne tayin edildi (Mart 1920). 1922 yılı sonunda kendi isteğiyle emekli oldu.

Tasavvufa karşı ilgisi küçük yaşlarda aile çevresinde başlayan Hüseyin Vassâf'ın annesi Fatma Emsâl Ahmed Ziyâeddin Gümrüşhânevi'ye mensuptu. Babası Hacı Osman Efendi ise Şehremini'nde bulunan Ümmî Sinan Tekkesi'nin şeyhi Sâlih Efendi'nin dervişiydi. Hüseyin Vassâf da Aksaray Vâlide Rüşdiyesi'ne devam ettiği yıllarda Mehmed Esad Dede'den Farsça dersleri aldı. Gümrük memuru olarak çalışmaya başladığı yıllarda İstanbul'a gelen Kerbelâ hatibi Şeyh Nâsır Efendi'den Süleymaniye Camii'nde bir yıl kadar *Şahîh-i Buhârî* okudu. Beyazıt Camii'nde Hoca Hüsnü Efendi'nin Buhârî derslerine devam etti. Nakşibendî şeyhi Abalı Hâfız ile Sünbül Efendi Dergâhı şeyhi Ziyâeddin Efendi'nin sohbetlerinden faydalandı. 1896'da Şam'dan İstanbul'a gelen ve evinde misafir kalan Şâbânî-Bekrî şeyhi Muhammed Sultan Efendi'ye intisap etti. Birkaç yıl sonra icâzetnâme aldı. Küçük Ayasofya'da oturan Şâbânî şeyhi Ha-

cı Kâmil Efendi'nin sohbetleriyle Sünbül Efendi ve Seyyid Nizâm dergâhlarındaki zikir ve sohbetlere düzenli olarak katıldı. Şeyhi Muhammed Sultan Efendi'nin vefatından sonra sürekli mektuplaştığı Gülşenî şeyhi Şuayb Şerefeddin Efendi'nin daveti üzerine Edirne'ye giderek kendisine intisap etti. On yıl kadar hizmetinde bulunduğu Şerefeddin Efendi'nin vefatından sonra da damadı Şeyh Ahmed Müslim Efendi'ye biat etti. Ahmed Müslim Efendi'nin emriyle halifesi Şeyh Şehrî Efendi'den Gülşenî hilâfetnâmesi aldıktan sonra Kasımpaşa'da Hüsâmeddin Uşşâkî Dergâhı şeyhi Mustafa Hilmi Efendi'nin yanında yeniden seyrü sülûke başladı. Mustafa Hilmi Efendi'nin vefat etmesi üzerine halifelerinden İnegöl müftüsü Mehmed İzzet Safiyyullah Efendi İstanbul'a gelip Hüseyin Vassâf'ın seyrü sülûkünü tamamlattı ve şeyhinin taç, hırka ve kemerini bir icâzetnâmeyle birlikte kendisine teslim etti (Haziran 1925). Kâdirî şeyhlerinden Müştak Baba'nın oğlu Edhem Baba'nın halifesi Mehmed Kemterî Efendi de ona teberrüken Kâdirî icâzeti verdi. Böylece Şâbâniyye, Gülşeniyye, Uşşâkiyye ve Kâdiriyye tarikatlarından hilâfeti olan Hüseyin Vassâf dört kişiye (Pörtügelî Ali Rızâ, Sivaslı Ömer Rüşdî, Görelî Osman Sıdkı, Ankaralı Mehmed Mecdi) Uşşâkiyye tarikatından hilâfet vermiştir.

Hüseyin Vassâf telifi için yirmi yıl çalıştığı *Sefîne-i Evliyâ-i Ebrâr*'a malzeme toplamak için birçok yer dolaştı, buralarda bulunan mutasavvıflarla görüştü, teke ve türbelerde incelemelerde bulundu. 2000'e yakın süfi biyografisini ihtiva eden eserini 1925'te tamamladı. 21 Ekim 1929'da Arnavutköy'deki evinde vefat etti; vasiyeti üzerine Rumelihisarı Kabristanı'na defnedildi.

Tâhîrülmevlî, İbnülemin Mahmud Kemal, Ahmed Remzi Akyürek, Bursalı Mehmed Tâhîr, Tâhîr Ağa Tekkesi şeyhi Ali Behcet Efendi, Halil Nihat Boztepe, Mehmet Ali Ayni gibi devrin birçok tanınmış siması ile dostluk kuran Hüseyin Vassâf bunların bazıları hakkında müstakil eserler kaleme almıştır. Kitaplarının müellif hattı nüshalarının çoğu oğlu Suat Erler tarafından Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır. Tâhîr Ağa Dergâhı'ndan intikal eden bazı eserleri ise Çemberlitaş'taki Karababa Tekkesi'ndedir.

Eserleri. Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-i Ebrâr*'ın sonunda ikisi tercüme olmak üzere otuz iki eserinin adını zikretmiş, muhtevaları hakkında kısa bilgiler vermiştir. Bu eserleri şunlardır: 1. *Sefî-*

Hüseyin
Vassâf

Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ-i Ebrâr* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2305)

ne-i Evliyâ-i Ebrâr*. Hüseyin Vassâf, tarikat silsileleriyle meşâyih biyografilerini ihtiva eden bu önemli eseri Mehmed Sâmî'nin *Esmâr-ı Esrâr*'ını şerhetmek amacıyla yazmaya başlamışsa da yirmi yıl süren bir çalışma sonunda beş büyük ciltten oluşan telif bir eser meydana gelmiştir. Müellif hattı tek yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan (Yazma Bağışlar, nr. 2305-2309) eserin ilk cildi Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1990). 2. *Divan*. Müellifin, birçoğu *Sefîne-i Evliyâ-i Ebrâr*'ı yazarken dolaştığı türbe ve tekke-lerde medfun tarikat büyükleri ve devrinin meşhur şeyhleri hakkında yazdığı şiirlerle tanıdıklarının vefatı münasebetiyle kaleme aldığı tarih manzumelerini ihtiva eden eserde tekkelerin, camilerin inşa ve tamarine dair şiirler ve düşürülen tarihler de önemli yer tutmaktadır. Şiirler büyük boy 265 sayfalık bir deftere harf sırasıyla yazılmaya başlanmış, ancak bu düzen daha sonra sürdürülmemiştir. 504 şiir ihtiva eden defterin bazı sayfala-

rı daha sonra doldurulmak üzere boş bırakılmıştır (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2311). 3. *Gülzâr-ı Aşk*. Süleyman Çelebi'nin *Mevlîd*'inin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2315). 4. *Vesiletü'n-necât*. Bursalı Mehmed Tâhir'in isteği üzerine *Sırât-ı Müstakîm*'de yayımlanan Süleyman Çelebi ve mevlidiyle ilgili iki makalesinin genişletilmesiyle meydana gelmiştir (İstanbul 1329). 5. *Kitâb-ı Külliyyât*. İslâmî edep ve faziletlere dair bazı konuları ihtiva etmektedir (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2318). 6. *Müntehabât-ı Ezhâr-ı İrfân*. Dinî-tasavvufi eserlerden aldığı notlardan oluşan beş defterlik bir çalışmadır (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2314). 7. *Mürâselât*. Şeyh Şuayb Şerefeddin Efendi'nin biyografisini ve mektuplarını ihtiva eder (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2310). 8. *Es'adnâme*. Mesnevîhan Mehmed Esad Dede hakkındaki eser Esad Dede'nin şiirlerini ihtiva etmesi bakımından önemlidir (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2098, 2324). 9. *Risâle-i Hayriyye*. Yahyâ Efendi Dergâhı şeyhi Hasan Hayri Efendi'nin hayatı hakkındadır (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2326). 10. *Risâle-i Müştâkiyye*. Müştak Baba ve oğlu Edhem Baba'nın hayatı ve halifeleri hakkındadır (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2320). 11. *Risâle-i Salâhiyye*. Selâhaddin Uşşâkî'ye dairdir. Önceki risâleyle aynı cilt içindedir. 12. *Kemâlnâme-i Şeyh Hakkı*. İsmâil Hakkı Bursevî'nin hayatı ve eserleri hakkındadır (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2324). 13. *Gülzâr-ı Şâdî der Beyân-ı Menâkıb-ı Mehmed Emin Tokadî* (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2315). 14. *Ravza-i Sâdâtta Bir Şemme*. Müellif, Ahmed er-Rifâî'nin hayatını ve menâkıbını ihtiva eden bu eserinin bir Rifâî şeyhinde kaldığını söyler. 15. *Bursalı Mehmed Tâhir Bey* (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2324). 16. *Kemâlû'l-Kemâl*. İbnülemin Mahmud Kemal hakkındaki 600 sayfalık bu eserin yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin İbnülemin bölümündedir. 17. *Aynû'l-hayât*. Hüseyin Vassâf, Mehmed Ali Ayni hakkındaki bu eseri okuyup değerlendirmesi için kendisine gönderdiğini belirtir. 18. *Lücc-i Asrî Şerh-i Kelâm-ı Mısıri*. Niyâzî-i Mısıri'nin, "İlm bahr vücûd esdâf onun dürdânesiyem ben" mısraıyla başlayan şiirinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2319). 19. *Mir'ât-ı İncilâ-yı Hakikat*. Niyâzî-i Mısıri'nin, "Halk içre bir âyineyem herkes bakar bir an görür"; "İbn-i vakteem ben ebû'l-vakt ol-

mazam" mısralarıyla başlayan iki gazelinin şerhidir. Eserin sonunda *Sefîne-i Evliyâ-i Ebrâr* için yazdığı biyografi son- dan birkaç paragraf eksiğiyle yer almaktadır (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2313).

Diğer eserleri şunlardır: *Tertîb-i Cedid Coğrafyâ-yı Umûmî*, *Hulâsa-i Coğrafyâ-yı Umûmî* (İstanbul 1309), *Hâtıra-i Hicâziyye*, *Suriye'de Bir Cevlân* (1913'te Halep, Humus, Hama, Trablusşam, Yafa ve Kudüs'e yaptığı seyahatı anlatır), *Bursa Hâtırası*, *Vakî'ât* (Seyrû sülûk sırasında yaşadığı mânevî halleri anlatan risâleyi şeyhi Mustafa Hilmi'nin emriyle kaleme almıştır), *Mir'âtü'l-Kemâl*, *Feyzû'l-Kemâl* (bu iki risâle İbnülemin'in bir na'atıyla bir kıtasının şerhidir), *Tevfîknâme* (İbnülemin'in kardeşi Tevfik Bey hakkında yazılmış manzum bir risâledir), *Risâle-i Şevkiyye* (Kaygusuz Dergâhı şeyhi Mustafa Şevki Efendi hakkındadır), *Remzînâme* (Üsküdarı Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Remzi Dede hakkındadır), *Esrâr-ı Kur'âniyye'den Bir Nebze* (İsmâil Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-beyân* adlı tefsirinin Yâsîn sûresiyle ilgili bölümünün tercümesidir, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2312), *Güldeste-i Hakikat* (*Rûhu'l-beyân*'dan iki cüzün tercümesidir). Hüseyin Vassâf'ın ayrıca *Mahfel*, *Sırât-ı Müstakîm*, *Ceride-i Sûfiyye* gibi dergilerde şiir ve makaleleri yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, V, 280-299; Divan Ebediyatı Müzesi, Cemalettin Server Revnakoglu'nun Dosyaları, nr. B170, s. 172-196; BA, *Sicill-i Ahvâl Defteri*, s. 361-362; Ahmed Sâfi, *Sefînetü's-Sâfi*, İÜ Cerrahpaşa Tıp Fak. Tıp Tarihi Enstitüsü Ktp., nr. 2096, XII, 1436-1440; Tâhîrülmevlevî, *Manzum Bir Muhtıra*, İstanbul 1931, s. 74-77; a.mlf., *Şair Anıtları*, Millet Ktp., Ali Emiri, nr. 1398, s. 32-33; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, IV, 1915; "Mehmet Ali Aynî, Hatıraları", *Canlı Tarihler*, İstanbul 1945, II, 86; Gövs, *Türk Meşhurları*, s. 396; Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Millî Ktp., nr. 611, II, 1165; Yavuz Balıkcı, *Osmanzâde Hüseyin Vassaf Efendi'nin Ceride-i Sofiyye'de Yayımlanmış Olan Şiir ve Makaleleri* (lisans tezi, 1996, Gazi Üniversitesi Eğitim Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü); İsmail Kasap, *Hüseyin Vassaf ve Divanı* (yüksek lisans tezi, 1996, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü); Mustafa Tatcı, *Edebiyattan İçeri*, Ankara 1997, s. 559-589; a.mlf., "Kendi Kaleminden Hüseyin Vassaf Bey ve Kayıp Bir Eseri İncilâ-yı Mir'ât-ı Hakikat", *Yedi İklim*, sy. 71, İstanbul 1996, s. 54-64; Mustafa Uzun, "Şeyh Hüseyin Vassaf Efendi'nin Bir Mektubu", *Mûlîd*, sy. 3 (1985), s. 371-380; Mustafa Erdoğan, "Niyâzî-i Mısıri Şerhleri", *Dergâh*, sy. 71, İstanbul 1996, s. 15-17; Mustafa Kara, "İbnülemin'e Mevlid", a.e., sy. 93 (1997), s. 4; Ekrem Işın, "Hüseyin Vassaf", *DBİst.A*, IV, 108-109.

CEMAL KURNAZ – MUSTAFA TATCI